

Josep Vallverdú

II CONGRÉS DE LITERATURA INFANTIL I JUVENIL CATALANA

Vilafranca del Penedès, maig 2001

Ponència inaugural.

La celebració del Segon CLIJC ens apropa novament un goig i una responsabilitat. Celebrem, per començar, el fet que en aquesta ciutat es trobarà reunit el nucli més important i responsable de la creació literària i artística que es projecta damunt el nostre públic ~~més~~ jove, infants i preadolescents. Confio que la il·lusió amb què hi concorrem ^{i els resultats} correspongui a la generosa acollida de la ciutat.

D'entrada, és un goig retrobar-nos escriptors, il·lustradors, mestres, editors, agents literaris, periodistes, crítics, llibreters, bibliotecaris, productors i creadors dels camps audiovisuals. Compartim tots un camp d'acció, una terra de collita, un verger. Fa quatre anys que no ens vèiem en Congrés, i en quatre anys els nostres projectes individuals, les nostres il·lusions, les anàlisis i els replantejaments hauran madurat, fruitat, decandit o enrobustit. Ara els portem amb nosaltres per exposar-los i escoltar, - perquè ve a tomb -, què hi dius tu i tu també, i aquell altre. I alhora, som en un món de girats immediats, celeríssim, que ens fa conscients dels canvis que s'hi precipiten cada dia i dels quals som observadors, patidors i potser actors.

I del goig en pervé la responsabilitat : per sort, el món de la creació literària i artística en el nostre camp és prou actiu i intensament generador de productes, en tanta de mesura que llur difusió crida a una fervent atenció i és punt de referència per a la societat damunt la qual ens projectem, ara en forma de Congrés, traducció en definitiva del col·lectiu que personifiquem, tant com podríem fer-ho cadascú en el seu quefer, de manera individual.

Però no és només damunt la societat que el fruit del nostre treball creador es projectarà : el Congrés ha de treure maduracions i conclusions que alimentin la seva pròpia dinàmica, el seus motors, en podríem dir de portes endins. Aquestes trobades han de generar-ne d'altres, en geografies diverses, i l'interès amb què serem acollits en el rosari d'indrets de celebració tant de bo sigui penyora i garantia de la seva continuïtat i vitalitat com també d'una elaboració cada vegada més responsable.

Per això en els inicis d'aquest Segon Congrés el nostre agraïment es manifesta directament a l'hospitalitat generosa de la ciutat de Vilafranca. I juntament amb aquest agraïment, hem d'expressar el propòsit de treballar per al millorament del tractament dels nostres - i ara empro el terme econòmic - dels nostres productes. El món canviant en què ens trobem immersos generarà dia a dia més situacions culturals que demanaran actituds de resposta imaginatives tant com constructives. N'esmentaré , de volada immediata, només dues : A) els nous suports per a les històries , generats des de la tecnologia dels mitjans , i B) la pluriculturalitat en convivència .Ningú quedarà al marge de la resposta, haurà de donar-la : Certament ,en algun sector pot generar-se un temor a quedar-se fora del progrés més innovador i mecanitzat, però aquest temor no és més que el reflex

immediat de les petites situacions concretes de cada dia : quan parlem de resposta no volem referir-nos a la correspondència enfront d'un guany en velocitat i comoditat en la realització de la tasca, sinó a la responsabilitat amb que enfrontarem el repte dels nous caires socials i intel·lectuals instal·lats o en vies d'instal·lació en el nostre entorn.

És prou evident, doncs, que carreguem sobre el nostre magí i la nostra voluntat aquest feix no tant amb pretensió de resolució sinó amb nous plantejaments i noves anàlisis i ,gràcies al cel, amb noves perplexitats. El nostre camí ha de ser aquest: l'estudi, l'aclariment fins on sigui possible, el recarregament d'energia per reprendre el camí diàriament.

Sigui com sigui el que ens espera, alguns dels elements bàsics que dibuixen les coordenades del fenomen de la literatura que ens ocupa romandran ancorats en la realitat futura :

a) **el llibre** . Valgui tant com text. No ens és possible, encara entendre sota aquest epígraf altre que un material imprès , o iconitzat, destinat a lectura, de presentació comercial, que conté un text narratiu o poètic i unes il·lustracions. Pot prendre forma de tira il·lustrada damunt paper , d'història en imatges damunt pantalla.

b) **els autors** . Escriptors i il·lustradors, que han imaginat el contingut i l'han disposat de forma assimilable a la vista i a la comprensió, tenint esment de diversitats culturals i graus d'atracció.

c) **els lectors** . En el nostre cas són gent jove, en edat escolar, que, si hi tenen afecció poden consumir, llegint autònomament, el primer producte esmentat, que encara és avui dia majoritàriament el llibre tradicional, imprès i relligat

Aquests tres elements són bàsics en el món de la literatura juvenil. Els envolten uns altres elements de valor força substantiu, sovint decisius per consolidar aquelles coordinades primeres, i aquests marcs envoltants serien :

o ambits

d) **la família** : si l'infant ha viscut entre pares, germans, que llegeixen, si ha vist a casa seva llibres i una normal activitat de tracte amb els llibres, serà més fàcilment lector. Això cal dir-ho en un país que, enrasant el seu conjunt, ofereix un trenta per cent de famílies que mai no compren un llibre d'oci. I això és així. I sort de l'esforç del col·lectiu dispers d'escriptors, il·lustradors, editors, llibreters, bibliotecaris i treballadors de l'ensenyament que posen el coll a la tasca de fer atractiva la lectura.

e) **l'escola, l'institut**. Són els grans aliats de l'autor i de la lectura. Són les escoles que han fet i fan llegir, reforçant per una banda de l'espectre social els casos de nois i noies pertanyents a famílies lectores; i per l'altra banda, cobrint parcialment el buit que pateixen els qui, fora de l'escola, a casa seva no fan servir llibres, - perquè no en tenen o perquè "passen de", que és moltes vegades conseqüència de passar-hi pel ^{no me} costat. L'escola ha tingut, en els darrers cinquanta anys del segle tot just deixat enrere, un paper rellevant en la creació i el manteniment dels hàbits lectors. Aquí i fora.

Per què és important llegir? Malgrat els assaigs que s'hi han dedicat, tornem a les raons bàsiques: recordem que tot aprenentatge s'origina en una lectura, que la relació significant/significat s'estableix des de l'adquisició i aplicació d'un codi de desxiframent, ja sigui de signe literal, discursiu, ja sigui icònic,

d'impacte i resposta. Estic convençut que en aquell primerencontre rau la primera carta del bon joc de la lectura entre els més joves. Quants professors de l'àrea universitària no s'han topat amb estudiants granats que no saben llegir bé, vull dir mecànicament bé, que no comprenen del tot el que llegeixen, que no s'afanyen a buscar el significat de cadascun dels mots i dels girs del text? Això té el seu origen en un menysteniment personal, en certa manera ambiental, del text. Del text a llegir. I, per més conflicte, això correspongué a una etapa escolar en què l'aprenentatge de la lectura i la valoració dels continguts no va fer-se a consciència. Considero tan important aquest punt que sovint, en converses sobre els problemes de la lectura, el constitueixo en nucli inicial de tot possible desplegament del tema.

Tenim exemples viscuts o testimonis de tercers, prou fidedignes, de l'escassa gràcia lectora i capacitat interpretativa d'adolescents ~~granats~~, els quals arrosseguen aquestes mancances mecàniques i bàsiques des de la infantesa. Sense parlar -però caldria afegir-li-ho- de la defectuosa iniciació fònica que poden haver tingut en els primers anys, si és que el mestre o la mestra no els ha sabut fer articular correctament els fonemes. Més ençà, depassada la maldestresa en la lectura, els temps moderns han creat escoles per aprendre a llegir, o estratègies pedagògiques que incitin els joves a la lectura profitosa, car qui no es diverteix llegint, qui no respon amb emocions al text no serà mai un lector ple. En aquest sentit és de justícia esmentar l'autèntica croada menada durant anys per Montserrat Sarto amb la seva *Animación a la lectura*.

f) Altres elements circumstancials: Institucions, editorials, biblioteques, llibreries, productores de films, que estimulin amb concursos, facilitats, festivals, exposicions, el contacte profund, fruitós

amb el llibre. En aquest punt convé tenir present la importància de la il·lustració com a component del llibre modern i factor d'atracció . Una exposició de llibres no es concep sense el desplegament de la il·lustració. Deixeu-me dir, però , que, de vegades, les exposicions ,acompanyades de promocions comercials amb pretensions de captació, em resulten massa forçades ; hauríem de trobar el sistema o els camins, per fer que el jove lector descobreixi el valor del llibre *per se*, fins al punt que es pogués, en un període raonable de temps, prescindir , en part, de l'incentiu publicitari generalista.

Per la seva novetat, i pel pes que pot adquirir, cal fer esment de la creació, ara fa unes setmanes, del Premi d'Assaig sobre Literatura Infantil i Juvenil "Rovelló", emprès per l'Ajuntament de Mollerussa, destinat a contribuir a l' enriquiment d'aquest nostre camp . Tot contribueix a sumar. Aquest recentíssim premi a estudis de literatura (i il·lustració) juvenil , pot difondre més el nostre univers. I és pertinent, i satisfactori, d'esmentar també aquí i avui , el Premi d'Articles sobre temes de literatura infantil "Aurora Díaz -Plaja" que patrocina la Caixa Penedès.

Sumen també, i amb important presència, les publicacions periòdiques pensades per als infants. Fa quaranta anys que a casa nostra un lleuger canvi en la censura permetia el naixement de revistes infantils, ^{CF i L'J} peça de considerable joc en la recuperació de la lectura en llengua pròpia.

Per altra banda, també és cert que no podem aspirar que per miracle neixin els incentius derivats de l'impuls propi i solitari d'un lector essencial : les tècniques visuals d'avui poden empènyer també a la lectura . Són/ som en força nombre els autors que han vist difosa granment llur obra gràcies a adaptacions cinematogràfiques o

d'altres presentacions en pantalla . No és del tot cert que la postura aparentment passiva de qui contempla permeti només l'accés al coneixement d'un tema literari penetrant-hi indefensiú, com a espectador, vull dir que sovint una adaptació -i d'això se'n parlarà aquests dies,- engendra el desig de conèixer o de rellegir l'obra escrita original. Jo n'he tingut l'experiència: força escoles han aprofitat l'avinentsa d'una sèrie televisiva per fer llegir als nens i nenes el llibre que l'originà , i no pas la versió reduïda que ,també amb motiu de l'adaptació a sèrie televisiva vaig escriure, sinó l'obra original llarga.

He evocat , en començar, el Primer Congrés de Literatura Infantil i Juvenil Catalana, que es tingué a la Seu d'Urgell el 1997. Ara, per al segon, hem passat de la muntanya a la plana i del prat al cep. I no ens n 'adonarem que ens veurem encarats al tercer , si a Déu plau. Tant de bo hi hagi estiracabells entre ciutats per ser-ne l'escenari. Aquests Congressos són una peça important de l'edifici cultural col.lectiu , i avui es poden celebrar amb prou densitat i fruits. Deixeu-me ,ara, recordar un oblidat precedent d'aquests Congressos, les Primeres Jornades del llibre per a Infants, tingudes a Barcelona , del 6 al 12 de febrer de 1981 , fa ara vint anys. Se celebraren a dos recintes de l'Escola de Biblioteconomia , a l'Hospital de la Santa Creu , amb molta assistència , ponències i comunicacions. És ben possible que hi hagi congressistes d'ara que hi vagin ésser presents. I ceretament en aquella avinentsa es van posar damunt la taula de debat alguns dels aspectes que a tots ens han interessat, si no preocupat, entorn del món de la lectura juvenil. Per tant, és antic l'interès de la nostra gent per debatre i enrobustir consegüentment aquest univers.

Avui es té molt present el que se'n diu recepció d'una obra: com la rep el públic, i la crítica, com l'analitza i valora, quin coixí d'acceptació li queda per al futur. En poques obres de la nostra específica literatura ,però, es produeix la cristallització satisfactòria, aquell quasi implacable guany en robustesa que farà d'aquell llibre un clàssic. La nostra és literatura amb moltes obres encisadores, que mantenen atractiu durant un temps i d'on certament, ara i adés en sobresurt una gemma que passarà a la història ; però comunament construïm obres de consum temporal , que després s'eclipsen i són substituïdes per d'altres , que tal vegada a llur torn decauen i en futures temporades ressuscitaran també temporalment...Els nostres consumidors, els amics clients, com m'agrada dir ,viuen molt agudament les modes, i accepten segons quins temes o quines formes amb delit, per deixar-les després de banda , talment fan amb les joguines o els jocs de temporada : ara toca "diàvolo", ara toca saltar a corda, ara patinet... No ens n'hem de queixar, entre d'altres motius perquè nosaltres estem al servei d'aquest client tendre i voluntariós, que es fa estimar per tots dos conceptes.

Sigui com sigui, no hem d'abdicar de l'exigència de l'obra ben feta, ben escrita sobretot, ben dibuixada, ben presentada, perquè som escriptors, som il·lustradors i editors, i amb els nostres textos , que fonamentalment han d'interessar, emocionar, engrescar, adeltar, formem des de la base el llenguatge dels joves lectors, sempre acompanyats de la il·lustració, que ajuda a obrir finestres d'il·lusió, i a vestir de drapatge dens i sòlid aquella història. Estem al servei del jove lector, ben cert, però també al servei d'una llengua i d'una cultura , que hem de difondre . Per això a l'enunciat d'aquesta ponència inaugural he fet figurar el mot ambient , que vol referir-se no

únicament a un marc de crítica o de cultiu literari, sinó realment a l'ambient físic ; un llibre juvenil pot situar-se a qualsevol latitud, però és molt gratificant situar-lo en un àmbit de referència directa per al jove habitant d'un temps , d'un país. És l'atmosfera pròpia , que el lector agraeix de retrobar en els llibres : de vegades aquesta atmosfera pròpia ens l'amaga o emmascara el rostre diari del carrer, forasteritzat en rètols, i en faramalles d'importació multiplicades per mimesi.

Descobrir l'atmosfera del propi país era de sempre un guany que s'originava en la vida de la família : avui quasi tot el que s'absorbeix s'absorbeix per l'escola, i per tant , els llibres , tant de coneixements com d'evasió, han de tenir un percentatge de retrobament amb la tradició, i amb l'essència d'una ànima col·lectiva , emprant una terminologia potser un xic romàntica, però indicativa de la conveniència de protegir-se contra les despersonalitzacions d'una globalització a la qual convé, sempre que es pugui, parar els peus.

Cadascú de nosaltres té present, de segur, l'ample món, i la interconnexió de cultures ; som en un univers de grans interrelacions i intercanvis. No pocs dels autors que seran presents en aquest Congrés han estat traduïts , en text i en imatges, a l'estranger. I pel seu disseny aquest Congrés presenta un perfil clarament més ecumènic que no el precedent. Hem de considerar una bona aposta la inclusió de congressistes ^{representants de cultures} de fora, i aquesta presència , alhora que vesteix de gala les sessions, ens enriqueix i densifica.

Això fa pensar en el futur dels nostres Congressos com una transposició , en més petit, dels que biannualment celebra l'IBBY; congressos internacionals de gran abast ,amb centenars de congressistes i la presència de guardonats amb la Medalla Hans Christian Andersen. També nosaltres acollim desenes i desenes de

congressistes i , a partir d'enguany, prenem aquelles dimensions de coparticipació que obren portes a l'ample món : exemple de gran pes és la presència entre nosaltres de Iuri Orlev, precisament guardonat amb l'*Andersen*. Estenem igualment el propòsit vers suports de les nostres històries altres que el llibre tradicional.

Esmento, a gratcient la inclusió dins el Congrés, des del seu traçat d'intencions, de la relació entre obra original i transposició al cinema i altres suports audiovisuals. Això comporta d'entrada la desitjable internacionalització. No pot pensar-se avui una producció per a la pantalla si no és des d'una voluntat d'estendre's a països diferents del d'origen. Un autor pot elaborar el seu llibre pensant en un mercat concret, la seva inversió correspon a unes coordenades en principi modestes: és el seu esforç personal, d'obrer únic, i allarga el braç fins a l'editor, el llibreter, l'aula de l'escola on el llibre pot arribar. Ell, en principi, no va més enllà. Una producció cinematogràfica demana una inversió econòmica de grans xifres, un equip nodridíssim de persones i unes gestions que res tenen a veure amb el limitat abast d'aquell braç de l'autor. I aquí la imatge esdevé sobirana. Pensem com s'emmotllen els gustos del jove públic a través del miracle de la imatge. He rebut darrerament cartes d'alumnes, un poc granadets, d'una escola, i en moltes d'aquelles cartes els joves lectors confessen que no els agrada gaire llegir, que més s'estimen consumir històries visuals o gaudir de la imatge amb textos curts d'acompanyament. Això no lleva que també, per bé que amb mandra, llegeixin llibres. Sobre aquest punt, però, apunto un perill de lectura merament utilitària, consistent a "fer baixar" el llibre en pantalla i imprimir-ne només els fragments que interessin de manera immediata. Testimonis d'aquest

tirat han arribat a fer témer a determinats augurs que el llibre com a tal objecte de desig estigui refredant l'afecció dels consumidors.

Una part de les preferències dels joves lectors , no hi ha dubte, basculen vers la imatge; però aquesta és només una part de l'emmotllament de gustos que al.ludia fa uns instants : també l'audiovisual ofereix models determinats de consum que habituen a certes línies de gust, i ho subratllo : aquí veig un perill de globalització indiscriminatòria i sospitosament simplificadora :

a= la pèrdua de capacitat de testimoni ètnic, cultural , identificador. Moltes històries d'avui dia no permeten localitzar el desenvolupament dels fets narrats, la peripècia hi té una inquietant, indefinida concreció local i humana; fins s'arriba fàcilment a la deshumanització. Res a veure amb el mite o personatge de la faula, que mantenia un denominador de referència constant a l'ésser humà : moltes històries d'avui delaten un massa fàcil esborrament de perfils, una cosificació : vegi's alguns dels dibuixos animats provinents de l'extrem Orient.

b= en canvi, les històries fixades en un context cultural definit, que no fugen per la tangent de la pretesa globalització boirosa, continuen exercint una bella fascinació, a curt o a llarg termini, en els lectors i visionadors : no res menys, incorporen una informació humana que ha de produir de manera eficaç l'entesa entre cultures i, cosa molt important, la plasmació en text i imatge de realitats ètniques i per tant culturals, de pobles de modesta presència, de comunitats de reduït gruix; de vegades la informació sobre cultures ens pot venir més a través d'un text de lleure que no a través d'un tractat erudit, una tesi o un assaig ; i la literatura juvenil ha donat mostres repetides d'estar present en el món en aquest sentit, tant

tòpicament com temporalment, en l'espai i en el temps. La literatura catalana, si s'obre al món en tot l'abast del retrat que pot oferir de la cultura del poble, es farà un benefici innegable. Vinguen històries de fantasia, vinguen narracions amb personatges sense referència concreta, però no oblidem de presentar-nos també dins el nostre context diari o històric tal com som com a poble: estic convençut que un gosset de masia catalana tindrà, ara que emprèn el vol vers d'altres continents, un valor de testimoni d'un poble, d'una gent, d'una cultura. Si voleu per via de l'exotisme, tan exòtic per als lectors d'altres coordenades com ho fóra una història de pastoreig al Nepal o de caçadors a Tanzània per a nosaltres.

Toquem de peus a terra des del núvol de les nostres il·lusions. Aperfectim els nostres textos, les nostres il·lustracions, les nostres edicions, revistes, sèries, films, discos i altres presentacions que aquest segle bullidor ens fornirà sense dubte. I reunim-nos ara i adés amb més i més imaginatives propostes en esguard de la salut de la nostra literatura, escrita i il·lustrada, tot donant la benvinguda, Congrés a Congrés, a les noves generacions de creadors.